

JOZEF MLÁDEK¹**VZŤAH URBANIZÁCIE A INDUSTRIALIZÁCIE V SLOVENSKEJ
SOCIALISTICKEJ REPUBLIKE**

Jozef Mládek: Relationships between Urbanization and Industrialization in the Slovak Socialist Republic. *Geogr. Čas.*, 38, 1986, 2—3; 1 map, 2 graphs, 3 tables, 13 refs.

The correlations between the urbanization and industrialization were studied in both chronological and spatial aspects. A strong mutual interaction of both the processes has been confirmed, although differentiated in time and space. The processes of urbanization manifested themselves in Slovakia during the post-war period most rapidly in connection with the socialist industrialization. The bonds between the urbanization and industrialization are expressed within the set of Slovakia's districts by means of a regression analysis. A classification of districts according to the degree of urbanization and industrialization development has been worked up.

ÚVOD

Rozvoj miest, urbanizácia sa pokladajú za veľmi významné priestorové procesy, ktoré sa rozhodujúcou mierou uplatňujú na formovaní štruktúry osídlenia. Zároveň s ich významom sa prejavuje aj zložitosť týchto procesov, a to ako v ich samej podstate a formách, tak aj v komplikovaných interakciách s prírodnými a socioekonomickými podmienkami. Všeobecne sa uznávajú silné interakcie medzi procesmi urbanizácie a industrializácie. Vo viacerých prácach geografov i urbanistov sa objavujú tvrdenia, že priemysel je hlavným mestotvorným faktorom. Niekedy sa urbanizácia chápe vo funkčnom vzťahu s industrializáciou.

V úsilí prispieť k objasneniu a pochopeniu vzťahov urbanizácie a industrializácie sme sa zaoberali štúdiom týchto procesov na území Slovenska. Pri tomto štúdiu sa uplatnili najmä dva aspekty — časový a priestorový. Ukazuje sa, že práve v rozličných vývojových etapách sa faktor priemyslu uplatňuje odlišným spôsobom a tento faktor sa môže rovnako diferencovane prejavovať aj regionálne.

¹ Doc. RNDr. J. Mládek, CSc., Prírodovedecká fakulta UK, Katedra socioekonomickej geografie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava.

Vývojový aspekt štúdia procesov urbanizácie sa uplatňuje v mnohých prácach autorov — O. Bašovský (1972, 1984), J. Verešík (1974), T. Zalčík (1985), P. Zibrin (1984, 1985). Výsledkom je i pomerne zhrdná periodizácia vývoja urbanizácie na Slovensku. Rozlíšiť možno dve hlavné periódy urbanizácie stredovekú a novovekú.

Stredoveká urbanizácia zahŕňa obdobie 10.—14. stor. Popri kvantitatívnom raste sídel je významné aj právnym konštituovaním prvých miest na Slovensku. Vznik a rozvoj miest sa opieral o rozvoj výrobných síl, ktorého dôsledkom bola ďalšia spoločenská delba práce, pri ktorej sa vyčleňujú ako samostatné aktivity obchod a remeslá. A práve remeslá a obchod vytvárajú ekonomickú základňu rozvíjajúcich sa stredovekých miest. Do popredia sa dostávajú mestá s výhodnou dopravnou, prípadne strategickou polohou. Neskôr sa k týmto aktivitám priraďuje i ťažba surovín. Vzniká rad miest v horských oblastiach, ktorých rozvoj je založený na ťažbe rúd zlata, striebra, medi a neskôr i rúd železa. Viaceré slovenské mestá v tomto období sa svojou veľkosťou i ekonomickou bázou zaradili medzi najvýznamnejšie európske stredoveké mestá.

Z uvedeného vyplýva, že stredoveká urbanizácia sa opierala o také aktivity ako sú obchod, remeslá, ťažba surovín a čiastočne aj poľnohospodárstvo (časť miest si zachovala svoje agrárne funkcie). V prípade, že remeselnú výrobu a rozvíjajúcu sa ťažbu surovín pokladáme za prvotné štádiá rozvoja manufakturnej výroby, a neskoršieho priemyselného štádia výroby, potom možno uvažovať i o počiatočnom štádiu väzieb týchto aktivít a procesov urbanizácie.

Novoveká urbanizácia sa pokladá za vlastný proces urbanizácie s typickými javmi a problémami. Na Slovensku sa viaže k obdobiu posledných 100—130 rokov a člení sa na tri etapy:

1. urbanizácia obdobia začiatkov kapitalizmu,
2. urbanizácia medzivojnového obdobia,
3. urbanizácia obdobia socialistickej výstavby.

Prvá etapa novovekej urbanizácie sa časovo vyčleňuje od 2. polovice 19. stor. do prvej svetovej vojny. Stupeň urbanizácie dosahuje celkovo nízku úroveň, s miernou tendenciou rastu ku koncu obdobia. Roku 1870 žilo v 26 mestách Slovenska iba 10,1 % jeho obyvateľov. Do roku 1910 sa počet miest zvýšil na 46 a podiel mestského obyvateľstva vzrástol na 16,2 %. Proces urbanizácie v tomto období korešponduje s celkovým ekonomickým vývojom a osobitne s vývojom priemyslu.

Slovensko bolo v tomto období súčasťou Uhorska, ktoré predstavovalo ekonomicky málo rozvinutú časť Rakúsko-uhorskej monarchie. Priemyselná revolúcia našla silnejší odraz v Rakúsku a v Čechách, kde podnietila i intenzívnejšie procesy urbanizácie. Prevažná časť obyvateľov Slovenska bola zamestnaná v poľnohospodárstve a udržal sa i vysoký podiel obyvateľov žijúcich vo vidieckych sídlach. K určitému oživeniu vývoja priemyslu dochádza koncom 19. a začiatkom 20. stor., kedy sa predovšetkým zásluhou zahraničného kapitálu postupne rozvíja ľahký priemysel, ako aj železničná a cestná doprava. Roku 1910 pracuje však v priemysle a živnostiach len 18,4 % a v poľnohospodárstve a lesníctve až 62,6 % ekonomicky činného obyvateľstva. Slovensko teda nezachytilo vlnu priemyselnej revolúcie, zostalo naďalej prevažne poľnohospodárskou krajinou s nízkym stupňom urbanizácie.

Tab. 1. Zmeny ekonomickej štruktúry obyvateľstva a stupňa urbanizácie

Rok	Podiel z ekonomicky aktívnych obyvateľov		Podiel mestského obyvateľstva
	poľnohospodárstvo a lesníctvo	priemysel	
1950	41,9	18,4	24,9
1960	33,8	28,4	29,7
1970	20,4	33,8	35,5
1980	15,3	35,8	50,2

Druhá etapa urbanizácie na Slovensku prebehla v medzivojnovom období, v období buržoáznej Československej republiky. I keď v prvých rokoch tejto etapy nastalo oživenie urbanizačného procesu, vcelku naďalej zaostáva za celosvetovým vývojom. Roku 1921 žilo v mestách 18,8 % obyvateľov a do roku 1940 sa ich podiel zvýšil na 23,5 %.

Aj v tomto období je zreteľná určitá paralela urbanizácie s vývojom priemyslu. Slovensko aj v štruktúre buržoázneho Československa sa ekonomicky rozvíja pomalšie a najmä rozvoj priemyslu zaostáva. V priemysle a živnostiach pracovalo r. 1921 iba 17,4 % ekonomicky činných (približne úroveň začiatku 20. storočia) a do roku 1940 sa podiel pracujúcich v priemysle zvýšil na 21 %. Napriek týmto zmenám v urbanizácii a postavení priemyslu zostáva Slovensko aj po skončení druhej svetovej vojny poľnohospodárskou krajinou s prevahou vidieckeho osídlenia.

Tretiu etapu novovekej urbanizácie Slovenska predstavuje vývoj po druhej svetovej vojne. Popri celkových socioekonomických premenách v tomto období charakteristickým sa stal aj intenzívny urbanizačný proces. V priebehu 30 rokov (1950—1980) sa podiel mestského obyvateľstva zdvojnásobil, čo je v histórii ojedinelý prípad. V kategórii základnej urbanizácie sa podiel zvýšil o 25,3 %, v strednom type o 21,1 % a vo veľkomestskom o 5,1 %. Na konci tohto obdobia žije už vyše polovica obyvateľov Slovenska v mestách a stáva sa tak stredne urbanizovanou krajinou.

Vývoj v tejto etape sa začal povojnovou rekonštrukciou ekonomiky i sídel a až do r. 1950 sa urbanizácia výraznejšie neprejavovala. Až v 50. rokoch začína sa rozvoj mestských sídel v nadväznosti na socialistickú industrializáciu a kolektívizáciu poľnohospodárstva. Industrializácia v tomto období mala dosť veľký rozptyl výrobných kapacít v priestore, riešila otázku rozvoja zaostálých území, riadila sa zásadou rovnomerného rozmiestňovania výrobných síl. Rozvoj priemyslu sa v mnohých prípadoch prejavil dekoncentraciou obyvateľstva. Rýchly urbanizačný proces sa prejavil až v 60. rokoch a najmä v desaťročí 1970—1980.

Koncom tohto obdobia sa teoreticky formulujú zásady socialistickej urbanizácie a ich aplikáciou je vypracovanie Projektu urbanizácie SSR (r. 1976 a aktualizácia r. 1982). Základnou myšlienkou sa stáva tzv. *riadená urbanizácia*, ktorej cieľom je vytváranie optimálnej sídelnej sústavy vo väzbe na celkový ekonomický a kultúrny rozvoj socialistickej spoločnosti. Výrazne sa v nej kladie dôraz na kvalitatívne parametre urbanizácie.

Urbanizácia v tomto období sa hodnotí ako jeden z mnohých javov celkovej

socioekonomickej transformácie Slovenska. V priebehu tohto obdobia sa dosiahol najrýchlejší rozvoj výrobných a nevýrobných odvetví, najrýchlejší vzostup životnej úrovne v celej histórii našej spoločnosti. Najvýznamnejšou zmenou vo výrobnej sfére je prudký rast priemyselnej výroby, ktorá postupne získala vedúce postavenie v hospodárskom komplexe Slovenska. Ekonomicky zaostané územie s prevažne agrárnou výrobnou základňou sa zmenilo na vyspelú priemyselno-poľnohospodársku krajinu [tab. 1].

PRIESTOROVÉ ASPEKTY VZŤAHU URBANIZÁCIE A INDUSTRIALIZÁCIE

Významné súvislosti urbanizácie a industrializácie, ktoré sa ukázali v historickom vývoji, môžu sa potvrdiť alebo poprieť v ich priestorovej, regionálnej analýze. Tak industrializácia, ako aj urbanizácia majú okrem časovej i výraznú priestorovú diferencovanosť. Hlavnou otázkou pritom je, v akej miere sa táto priestorová diferencovanosť urbanizácie zhoduje, resp. odlišuje s priestorovou diferencovanosťou industrializácie.

Pre analýzu oboch procesov na území Slovenska sa použila sieť administratívnych jednotiek a tvorili ju regióny stredného stupňa — okresy. V takomto súbore 38 jednotiek sa osobitne vyjadril stupeň urbanizácie (ukazovateľom boli podiely obyvateľov v mestách rôznej veľkosti) a dosiahnutá úroveň industrializácie (počet pracovníkov priemyslu, hodnota výroby, hodnota výrobných prostriedkov). Takto vyjadrené kvantitatívne charakteristiky z r. 1980 umožnili analýzu vzájomných vzťahov i exaktnejším spôsobom. Pri použití prostriedkov regresnej analýzy sa vyjadrili vzťahy urbanizácie a industrializácie regresnou rovnicou.

Pri použití absolútnych ukazovateľov (x_i — počet obyvateľov v mestách, y_i — počet pracujúcich v priemysle) nám vzájomný vzťah urbanizácie a industrializácie vyjadruje rovnica priamky

$$y_i = 7,175 + 0,155 x_i$$

Stupeň závislosti charakterizuje koeficient korelácie

$$R_{xy} = 0,851.$$

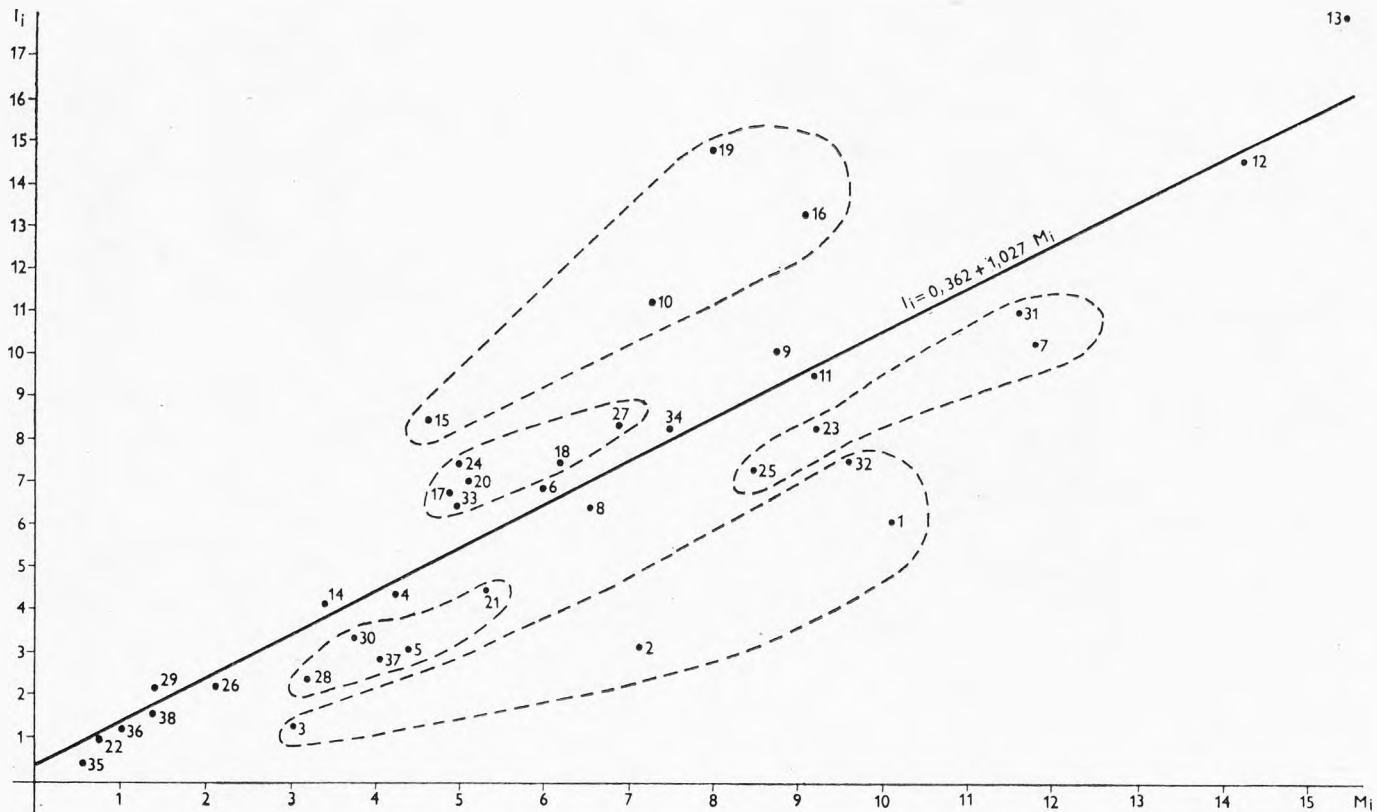
Okrem toho sa použili aj relatívne charakteristiky oboch javov. Boli to indexy teritoriálnej koncentrácie mestského obyvateľstva $\{M_i\}$ a priemyslu $\{I_i\}$. Pri ich stanovení sa uplatnil rozsah územia jednotlivých okresov. Regresná rovnica získala tvar

$$I_i = 0,362 + 1,027 M_i$$

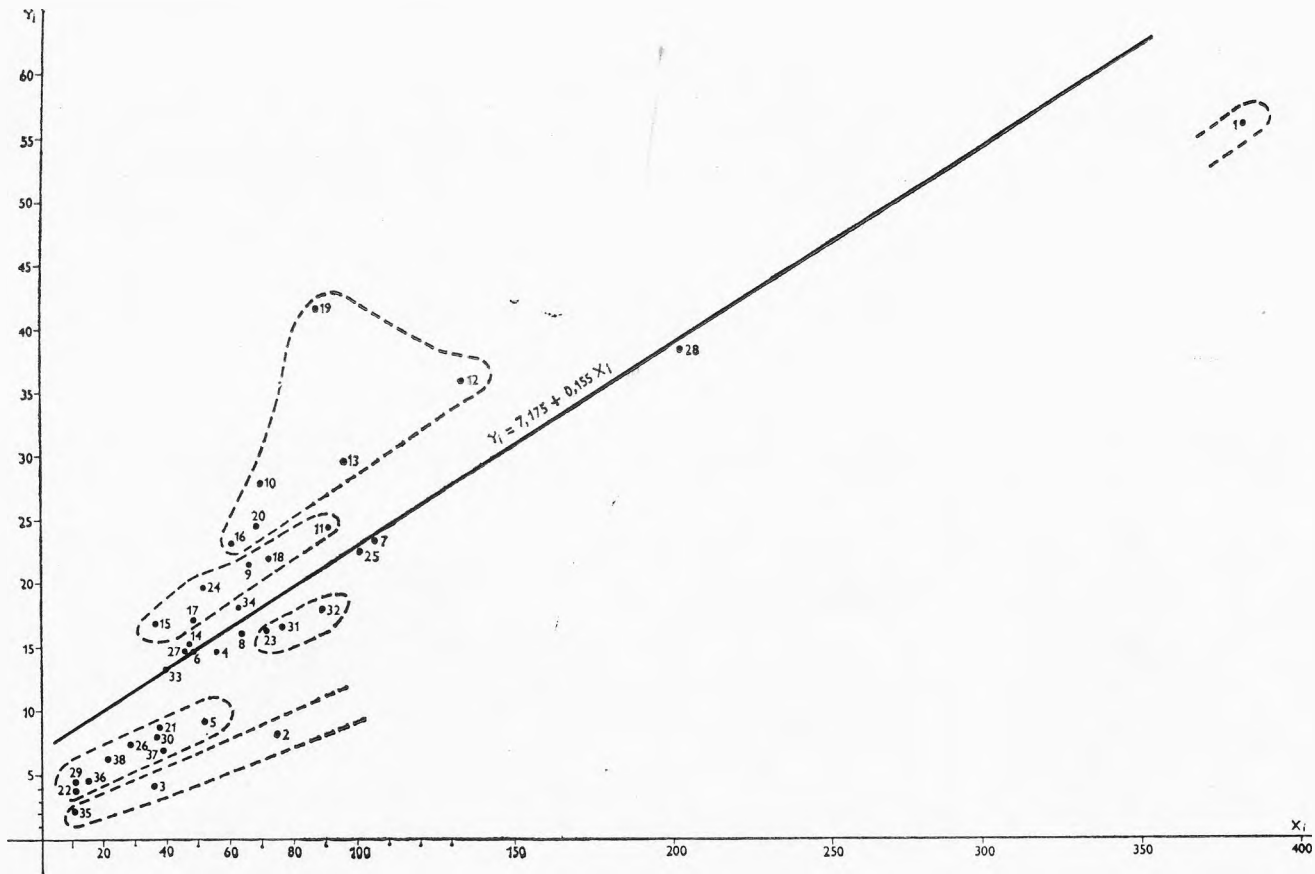
a koeficient korelácie dosiahol hodnotu 0,868.

Regresná analýza ukázala, že medzi oboma sledovanými procesmi existuje vzťah, ktorý charakterizujú relatívne vysoké koeficienty korelácie (0,851 a 0,868).

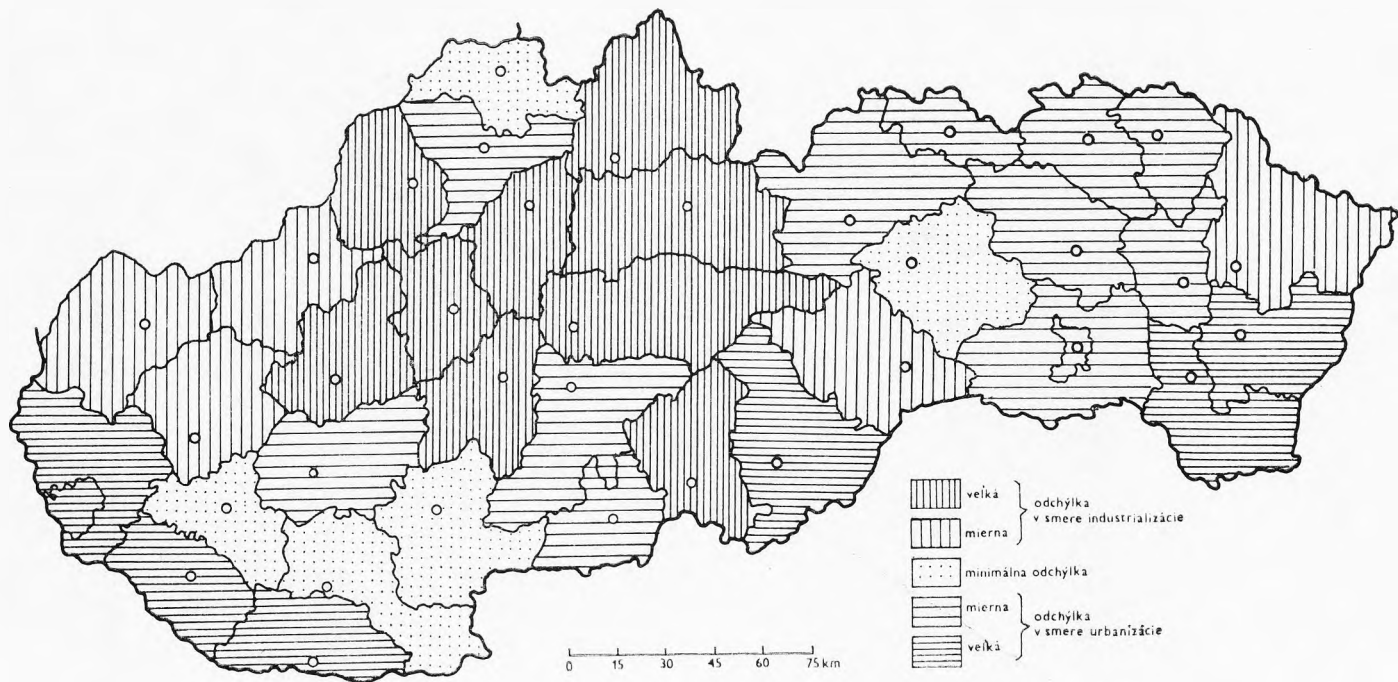
* Porovnanie empirických hodnôt urbanizácie a industrializácie s teoretickými hodnotami, získanými na základe regresných rovníc, umožňuje hodnotiť

Graf. 1. Závislost urbanizácie a industrializácie (absolútne ukazovatele — X, Y).

Graf. 2. Závislosť urbanizácie a industrializácie (relatívne ukazovatele — M, I).

Mapa 1. Vzájomný vzťah urbanizácie a industrializácie Slovenskej socialistickej republiky.

Tab. 2. Rozmiestnenie priemyslu v mestách

Veľkostná skupina miest	Obyvateľstvo		Priemysel	
	počet	% zo SSR	pracovníci	% zo SSR
100 000 a viac	582 627	11,7	95 247	13,9
50 000—99 999	417 831	8,4	85 303	12,5
20 000—49 999	582 822	11,7	144 159	21,1
10 000—19 999	545 659	10,9	155 450	22,7
5 000— 9 999	374 260	7,5	91 286	13,4
Spolu	2 503 199	50,2	571 445	83,6

nielen celý súbor okresov Slovenska, ale aj každý okres osobitne. Dobré možnosti v tomto smere poskytuje aj grafické zobrazenie (grafy 1, 2). Z oboch grafov možno na základe polohy jednotlivých bodov usudzovať o vzájomnom vzťahu stupňa urbanizácie a industrializácie. Tieto poznatky je možno využiť i pri konštrukcii typológie, resp. regionalizácie študovaného územia.

Okresy, ktorých reprezentatívne body sa nachádzajú najbližšie k regresnej priamke, majú proporcionálny stupeň industrializácie a urbanizácie (v zmysle stanovenej rovnice). Početná je skupina okresov s nevelkou odchýlkou teoretických a empirických hodnôt. Možno medzi nimi vyčleniť okresy s relatívne vyšším stupňom industrializácie (Trnava, Trenčín, Rožňava, Humenné) a okresy s vyšším stupňom urbanizácie (Nitra, Zvolen, Poprad, Prešov a iné).

Najväčšie odchýlky od strednej úrovne rozvoja urbanizácie a industrializácie majú okresy, ktorých body sa vzdávajú od regresnej priamky. Medzi nimi možno vyčleniť dve skupiny. Prvú predstavujú územia, ktoré charakterizujú nízky stupeň urbanizácie. Zároveň sú to územia s vysokým stupňom industrializácie. Vývojovo sa ukazuje, že proces urbanizácie sa v nich oneskoruje za industrializáciou (Považská Bystrica, Liptovský Mikuláš, Topoľčany, Dolný Kubín, Banská Bystrica, Žiar nad Hronom a ďalšie). Druhá skupinu tvoria okresy, v ktorých urbanizácia predstihuje industrializáciu (Bratislava, Košice, Prešov, Trebišov, Dunajská Streda, Zvolen, Komárno a iné). Medzi nimi sú jednotky, ktoré majú apriory vysoký stupeň urbanizácie (Bratislava, Košice) a relatívne nízka industrializácia je dôsledkom významu ich nevýrobných funkcií. Sú medzi nimi aj jednotky, ktoré síce vykazujú relatívne vysoký stupeň urbanizácie, ale tento je skôr dôsledkom veľmi nízkej koncentrácie priemyslu (Dunajská Streda, Komárno, Trebišov).

Získané informácie predstavujú len všeobecné poznatky týkajúce sa predovšetkým celého súboru okresov Slovenska. Pri hodnotení vzťahu industrializácie a urbanizácie v ktorejkoľvek jednotke jednotlivo treba použiť mnohé ďalšie informácie o úrovni oboch procesov. Okrem toho je potrebné zohľadňovať celkovú úroveň týchto procesov na Slovensku, pretože všetky hodnotenia okresov sú relatívne a vzťahujú sa na túto strednú úroveň celého Slovenska.

Určité poznatky poskytuje i štúdium funkčných typov mestských sídel. Funkcionálna typológia miest Slovenska ukázala, že priemysel je najvýznamnejšou

mestotvornou funkciou. Dokázala i štatisticky, že priemysel má hlavnú úlohu v celej ekonomickej báze, ako aj v spoločenskom živote miest. Z celého súboru miest Slovenska sa priemyselná funkcia identifikovala pri vyše 80 % miest. Išlo o rozličné zastúpenie priemyselnej zložky, od výrazne dominantnej funkcie cez kombináciu dvoch rovnocenných až po polyfunkčné mestá s kombináciou priemyslu a ďalších aktivít.

V mestách je lokalizovaná rozhodujúca časť priemyselného potenciálu SSR. Roku 1980 žilo v mestách 50 % obyvateľov Slovenska, ale koncentrovali až 4/5 priemyslu. Priemysel sa takto javí ako mestská aktivita, ktorá určitým spôsobom „urbanizuje“ aj okolitý vidiek. Stáva sa to čerpaním pracovných síl z vidieckych sídel, čoho dôsledkom je potom intenzívna dochádzka do za-mestnania (tab. 2).

Tab. 3. Základné charakteristiky urbanizácie a industrializácie r. 1980

Okres	Počet mest. obyvateľstva	Pracujúci v priemysle	M_i	I_i
1. Bratislava	380 259	56 592	10,08	6,21
2. Bratislava-vid.	74 755	8 788	7,10	3,25
3. Dunajská Streda	36 455	4 222	3,03	1,36
4. Galanta	55 972	14 993	4,24	4,39
5. Komárno	52 102	9 367	4,43	3,07
6. Levice	49 887	14 840	5,97	6,87
7. Nitra	104 970	23 635	11,69	10,18
8. Nové Zámky	63 043	16 042	6,55	6,45
9. Senica	66 968	21 737	8,74	10,97
10. Topoľčany	69 948	27 957	7,34	11,34
11. Trenčín	90 985	24 643	9,19	9,62
12. Trnava	134 455	35 397	14,42	14,68
13. Banská Bystrica	96 067	29 419	15,40	18,23
14. Čadca	46 715	16 209	3,37	4,25
15. Dolný Kubín	35 623	17 151	4,57	8,50
16. Liptovský Mikuláš	60 113	22 933	9,13	13,46
17. Lučenec	48 184	17 289	4,88	6,77
18. Martin	71 763	22 430	6,24	7,54
19. Považská Bystrica	86 944	41 741	8,02	14,89
20. Prievidza	69 042	24 800	5,11	7,10
21. Rimavská Sobota	37 845	8 399	5,30	4,55
22. Veľký Krtíš	10 880	3 966	0,73	1,03
23. Zvolen	70 417	16 372	9,22	8,29
24. Žiar nad Hronom	50 933	19 771	4,97	7,46
25. Žilina	100 720	22 540	8,52	7,37
26. Bardejov	28 853	7 373	2,09	2,22
27. Humenné	46 165	14 822	6,79	8,43
28. Košice-mesto	202 368	38 378	3,23	2,37
29. Košice-vidiek	11 416	4 636	1,38	2,17
30. Michalovce	37 056	8 604	3,75	3,37
31. Poprad	76 352	19 060	11,57	11,16
32. Prešov	88 128	18 191	9,62	7,67
33. Rožňava	39 749	13 460	4,97	6,51
34. Spišská Nová Ves	63 246	18 201	7,46	8,30
35. Stará Ľubovňa	11 490	2 221	0,55	0,41
36. Svidník	14 943	4 830	0,99	1,24
37. Trebišov	39 724	7 364	4,05	2,90
38. Vranov	20 745	6 328	1,36	1,60

Stupeň koncentrácie priemyslu sa odlišuje podľa veľkosti miest. Ukazuje sa, že najväčšia koncentrácia priemyslu je v mestách strednej veľkosti (20—100 tis. obyv.). V týchto mestách je priemysel dominantnou aktivitou. S rastom veľkosti miest sa podiel priemyslu znižuje. Stále významnejšou mierou sa prejavujú aj ďalšie, predovšetkým nevýrobné aktivity. Dokazuje to tiež podiel na celkovom obyvateľstve a priemysle dvoch veľkomiest SSR (11,7, resp. 13,9 %), [tab. 3].

ZÁVER

Štúdium procesov urbanizácie a industrializácie na území Slovenska potvrdilo silnú vzájomnú interakciu, a to tak v časovom, ako aj v priestorovom pohľade. Vzájomné vzťahy oboch procesov sa však v jednotlivých etapách vývoja menia a môžu mať i odlišné väzby v rozličných regiónoch.

V stredovekom vývoji mestských sídel pôsobili dost odlišné rozvojové faktory. Akcelerácia urbanizačného procesu nastáva až s procesom industrializácie. Vzhľadom na oneskorený vývoj priemyslu na území Slovenska prebiehal aj urbanizačný proces v období kapitalizmu veľmi pomaly. Nízky stupeň urbanizácie odzrkadľoval celkovú ekonomickú zaostalosť územia, agrárny charakter a prevahu obyvateľstva na vidieku.

Vlastný zrýchlený proces urbanizácie sa na Slovensku začína až po oslobodení. Jeho rozhodujúcim faktorom bola socialistická industrializácia Slovenska, ako aj celková štruktúrna premena jeho ekonomiky. Pri porovnávaní vývoja urbanizácie s industrializáciou sa ukazuje určitý predstih priemyselňovania. Zatiaľ kým najsilnejší rast priemyslu zaznamenalo Slovensko v 50. a 60. rokoch, proces urbanizácie sa o niečo oneskoruje a najvýraznejšie sa prejavuje v 70. rokoch. Vybudovaná priemyselná báza mestských sídel spôsobuje dodatočné nasávanie vidieckeho obyvateľstva do miest.

V súčasnosti sa zároveň s funkciou priemyslu stále väčšou mierou uplatňuje vplyv terciárneho sektoru. Nevýrobné aktivity, služby rozličného druhu, veda a výskum sa stále výraznejšie prejavujú v ekonomickej štruktúre miest. Sú to predovšetkým veľké a stredné mestá, v ktorých sa tieto aktivity uplatňujú v najväčšej miere. V týchto mestách smerujú prírastky obyvateľstva práve do nevýrobných aktivít. V budúcnosti sa predpokladá, že malé aj stredné mestá zasiahne podobný vývoj, i keď v súčasnosti je ešte stále hlavným faktorom ich rozvoja priemysel.

V ďalšom vývoji urbanizácie SSR sa predpokladá, že do roku 2000 vzrastie podiel základného typu urbanizácie na 61 %, strednej na 46 % a vo veľkomestskej na 22 %. Vývoj priemyslu v tomto období sa orientuje na proces intenzifikácie výroby s využitím približne rovnakého počtu pracovných síl. Urbanizácia sa takto dostane do silnejšej závislosti so súborom nevýrobných aktivít.

LITERATÚRA

1. BAŠOVSKÝ, O.: Niektoré problémy urbanizácie Slovenska. Acta Facultatis RN UC, Geographica, 11, Bratislava 1972. — 2. BAŠOVSKÝ, O.: Základné geografické zvláštnosti a problémy urbanizácie ČSSR. Acta Facultatis RN UC, Geographica, 24, Bratislava 1984. — 3. BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J.: Geografické osobnosti urbanizácie ČSSR s osobit-

ným zreteľom na urbanizáciu a industrializáciu SSR. In: Tendencie ďalšieho rozvoja urbanizácie SSR. Bratislava 1984. — 4. CHOREV, B. S.: Problemy gorodov. Moskva 1971. — 5. KUDINA, V. F.: O vzaimosviazach urovnej lokalizacii promyšlennosti i gorodskovo naselenia. Ekonomičeskaja geografia, 30, Kijev 1981. — 6. MICHALEC, J.: Základné princípy koncepcie urbanizácie Slovenska. Životné prostredie, 73/4. Bratislava 1973. — 7. MLÁDEK, J.: The Study of the Industrial Nodes in Slovakia. Acta Facultatis RN UC, Geographica, 24, Bratislava 1984. — 8. MLÁDEK, J.: Aktuálne problémy lokalizácie a rozvoja priemyslu SSR, Geogr. Čas., 32, 2—3, Bratislava 1980. — 9. Projekt urbanizácie SSR, I. aktualizácia. Bratislava 1982. — 10. VEREŠÍK, J.: Urbanizácia Slovenska a jej perspektívy. In: Slovensko, Lud, I. časť, Bratislava 1974.

11. ZALČÍK, T.: Znaky urbanistických premen slovenských miest. Geogr. Čas., 37, 1, Bratislava 1985. — 12. ZIBRIN, P.: Vývoj a dosiahnutý stav urbanizácie a osídlenia v SSR. Urbanita, 44, Bratislava 1984. — 13. ZIBRIN, P.: Štruktúrne premeny mestských sídel v SSR. Geogr. Čas., 37, 1, Bratislava 1985.

Йозеф Младек

ОТНОШЕНИЕ УРБАНИЗАЦИИ И ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ В СЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Изучение процессов урбанизации и индустриализации на территории Словакии подтвердило их тесную взаимосвязь как с временного, так и пространственного аспектов. Взаимоотношения этих процессов, однако, изменяются в отдельных этапах развития и в разных регионах они также могут быть разными.

В средневековом развитии городских населенных пунктов имели место сравнительно отличающиеся друг от друга факторы развития. Ускорение урбанизации наблюдается лишь в связи с процессом индустриализации. В виду запаздывания развития промышленности на территории Словакии, в период капитализма урбанизационный процесс протекал слишком медленно. В низкой степени урбанизации отражалась общая экономическая отсталость территории, ее аграрный характер и преобладание населения в сельской местности.

Собственное ускорение процесса урбанизации в Словакии начинает проявляться лишь после освобождения. Роль решающего фактора сыграла социалистическая индустриализация Словакии, включая в то и общую структурную перемену ее экономики. Если сравнить развитие процесса урбанизации и индустриализации, то наблюдается определенное опережение индустриализации перед урбанизацией. Тем временем как максимальный рост промышленности Словакии приходится на 50-ые и 60-ые годы, процесс урбанизации немного запаздывает и наиболее отчетливо он проявляется лишь в 70-ые годы. Построенный промышленный базис городских населенных пунктов способствовал добавочному вытягиванию сельского населения в города.

В настоящее время, одновременно с функцией промышленности, во все возрастающей мере проявляется влияние третичного сектора. Непроизводственные виды деятельности, виды обслуживания разного рода, наука и исследовательская деятельность, все отчетливее проявляются в экономической структуре городов. Эти виды деятельности в максимальной степени проявляются, прежде всего, в крупных и средних городах. В этих городах прирост населения направляется как раз в непроизводственные виды деятельности. Предполагается, что в ближайшем будущем подобное развитие затронет также мелкие и средние города, несмотря на то, что главным фактором их развития в настоящее время является промышленность.

В дальнейшем развитии урбанизации ССР предполагается, что до 2000 года увеличится доля основного типа урбанизации до 61 %, среднегородского типа до 46 % и крупногородского типа до 22 %. В настоящее время развитие промышленности ориентируется на про-

цесс интенсификации производства с применением примерно одинаковой численности рабочих сил. Урбанизация, таким образом, будет еще более тесно связана с разнообразностью непродовольственных видов деятельности.

Карта 1. Взаимоотношение урбанизации и индустриализации Словацкой Социалистической Республики.

График 1. Взаимозависимость урбанизации и индустриализации (абсолютные данные — X, Y).

График 2. Взаимозависимость урбанизации и индустриализации (относительные показатели — M, I).

Табл. 1. Изменения экономической структуры населения и степени урбанизации.

Табл. 2. Распределение промышленности в городах.

Табл. 3. Основные характеристики урбанизации и индустриализации в 1980 г.

Перевод: Л. Правдова

Jozef Mládek

RELATIONSHIPS BETWEEN URBANIZATION AND INDUSTRIALIZATION IN THE SLOVAK SOCIALIST REPUBLIC

The study of urbanization and industrialization processes in the territory of Slovakia has confirmed a strong mutual interaction, namely in both the chronological and spatial aspects. The correlations between both the processes, however, are changing in the individual stages of development and can possess also different bonds in various regions.

Rather distinct development factors acted in the medieval development of urban settlements. An acceleration in the urbanization process comes as late as the industrialization process. With regard to the delayed industrial development in the territory of Slovakia the urbanization process ran very slowly in the period of capitalism. It was the low degree of urbanization that reflected the general economic backwardness of the territory, the agrarian character as well as the predominance of population in the country.

A proper accelerated urbanization process begins in Slovakia as late as the end of war, its deciding factor being the socialist industrialization of Slovakia as well as the general structural change in its economy. In comparing the urbanization and industrialization developments the latter displays a certain advantage. While the heaviest industrial growth was recorded in Slovakia in the 1950s and 1960s, the urbanization process is being something late and as late as the 1970s it manifests itself most markedly. The built-up industrial basis of urban settlements causes an additional sucking of rural population into towns.

At present along with the function of industry the influence of tertiary sector is being introduced itself more and more. Non-production activities, services for various kinds, science and investigation manifest themselves markedly more and more in economic structure of the towns. They are predominantly large and middle towns that those activities succeed largely in. They are just those towns where the population growths are aimed at non-production activities. Both small and middle towns are sup-

posed to be befallen with the same development in the future, although at present industry is still the main factor of their development.

As to the further development in the SSR's urbanization, the share of basic urbanization type is presupposed until 2000 to increase to 61 per cent, that of middle one to 46 per cent and that of city one to 22 per cent. The development of industry in this period is to be orientated to a process of intensifying production with approximately the same number of labour utilized. In this way the urbanization will come to a heavier dependence on the set of non-production activities.

Map 1. Mutual relationship between urbanization and industrialization in the Slovak Socialist Republic.

Graph 1. Dependence of urbanization and industrialization (absolute indices — X, Y).

Graph 2. Dependence of urbanization and industrialization (relative indices — M, I).

Table 1. Changes in both economic structure of population and the degree of urbanization.

Table 2. Distribution of industry in the towns.

Table 3. Basic characteristics of urbanization and industrialization in 1980.

Translated by A. K r a j č í r